

Hvilken är svenska
stats-religionen? :
hvad förstodo
1809-års lagstiftare
m...

Naumann, Christian,

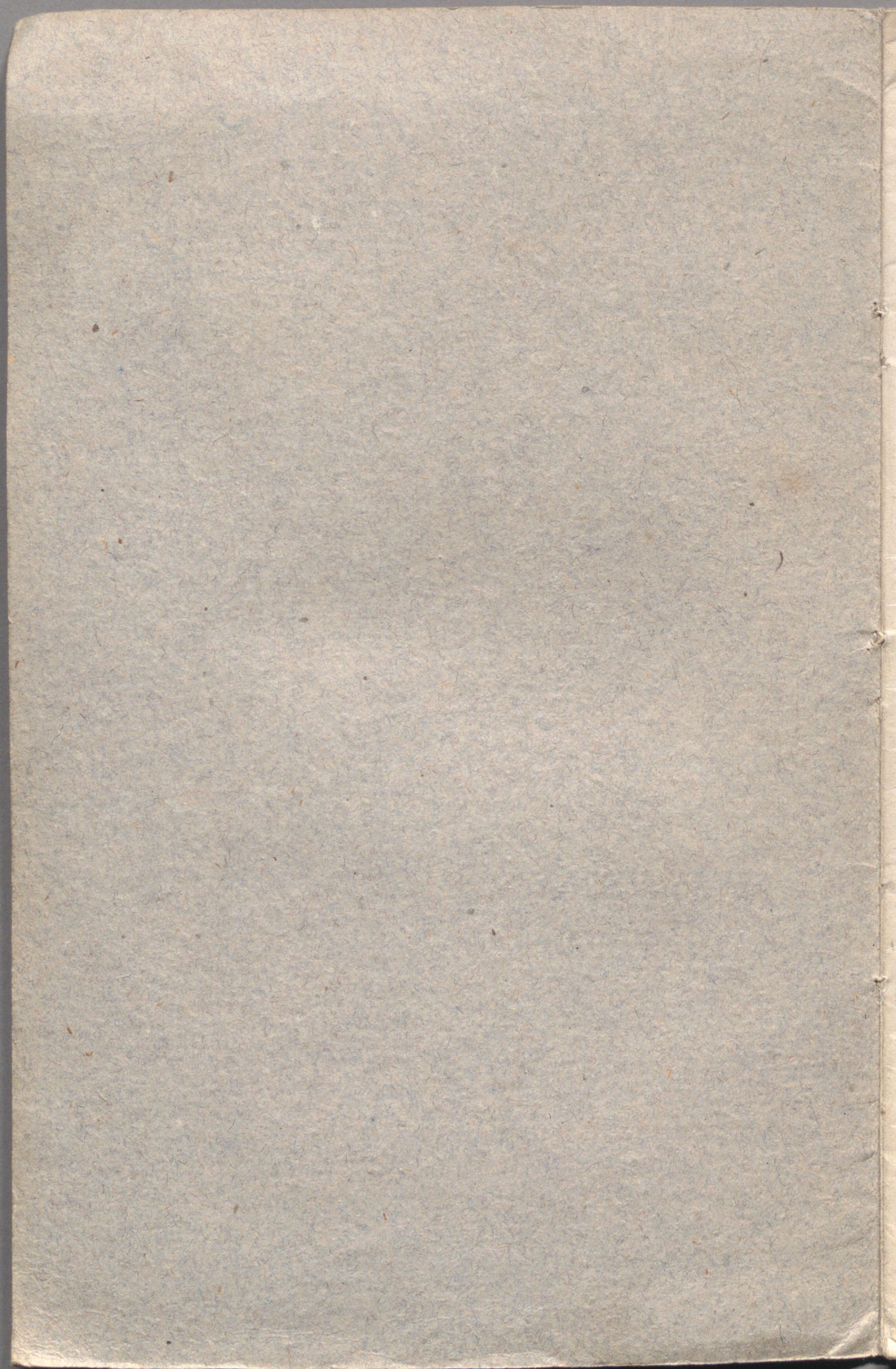
27 B m Br.

National Library
of Sweden

VADMAN N

Handwritten: Junid. 1857. Kungl. (over)

Hvilken är Swenska Stats-religionen?

**Swad förstodo 1809-års Lagstiftare med
den i 16:de § Regeringsformen stadgade
Religionsfrihet?**

T w å f r å g o r

beswarade

af

Chr. Naumann.

LUND.
Från Lundbergsska Boktryckeriet,
1857.

Handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

Handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

Handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

Handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

Small handwritten mark or character.

Handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

Handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

Första Frågan:

Swilken är Swenska Statsreligionen?

I vår Regeringsform finnes icke, såsom t. ex. i den Norska Grundlevens 2:dra § ¹⁾, något särstilt positivt stadgande, hwilket innehåller att den rena Evangeliska Lärnan är Sweriges Statsreligion. Men Regeringsformens 2:dra § förestrifwer: att **Konungen** skall alltid wara af den rena evangeliska läran, samt Successions-Ordningens 4:de § (jemsörd med 1:sta punkten i **S. R. G. Johan Baptist Julii** Försäkran till Swea Rikes Ständer den 31 October 1810): att **Prinsar** af det Kongl. Huset skola i denna lära uppfostras, och att den af Kongl. Familjen, som ej till samma lära sig bekänner, är utesluten från all Successionsrätt till thronen. Således om (det Gud förbjude!) en Swensk Konung formeligen affölle från den rena evangeliska läran, den **Han alltid skall tillhöra**, hade Han med detsamma affagt sig allt fortsarande anspråk på kronan, hwilken tillföll närmaste thronarvingen; och om en Prins icke bekände sig till denna lära i det ögonblick, då Grundlagen skulle af honom beswäras, förwerklade han Successionsrätten för sin egen person. — Detsutom stadgas i Regeringsformens 4:de § att **Statsråd**, och i samma Grundlags 28 § att **Domare** och andra **Civila** embetsmän (hwilket ord här motsättes: **militäre**) skola till ifrågawarande religionslära sig bekänna, samt i Tryckfrihetsförordningens 3:dje § 2:dra momentet: att **förnekelse** i tryckt skrift af den rena evangeliska läran straffas enligt 1:sta Capitlet 4:de § Misgerningsbalken, således med landsflykt. Jemsdra wi dessa Grundlagsstadganden med den sedermera modifierade förestriften i 1:sta Capitlet 1:sta § Kyrkolagen att "**alla** uti Sverige och dess underliggande länder skola bekänna sig endast och allenast till nämnde religionslära"; — med 1:sta § i Presterskapets Privilegier, som innehåller: att "den rätta och rena Evangeliska religionen skädes skall wid makt hållas, och ingen lättare lära inom rikets gränser hwarken offentlig eller lönligen lidas", samt att ingen, som icke är "af vår religion, eller den wedertaga will, skall här inrikes brukas i något (werldsligt) embete, ännu mindre andeligt eller wid skolor"; — med de i Misgerningsbalkens 1:sta Capitel stadgade straffbestämmelser för affall samt för utspirande af willfarande lärosats; — med stadgandet i Arbdabalkens 22:dra Capitel 2:dra § att Förmyndare skall låta den omhändige upptuktas i rätta evangeliska läran; — med förestrifterna i Kyrkolagens 3:dje Cap. 7:de § om hittebarns uppfostran, i Kongl. Rungörelsen den 24:de Januari 1781 att oäkta barn, som njuta allmänt undersköd, skola, utan afseende på mödrarne, uppödas i den Lutheriska läran, och att i äktenskap, som mellan personer af olika religion ingås, skola barnen owilkorligen uppödas i Lutheriska religionen, om fadren är Lutherisk, — äfvensom med flera specialförfattningar; så finna wi: att **den rena Evangeliska Lärnan** (såsom Grund-

¹⁾ Denna lyder sålunda: "Den evangelisk-lutheriske Religion forbliver Statens offentlige Religion. De Indvaanere, som beskende sig til den, ere forpligtede til at opdrage deres Børn i samme".

lagen uttryckligen benämner den) är Sveriges **herrskande och statsreligion**, d. v. s. är den religion, hwilkens upprätthållande och befrämjande betraktas som en statsangelägenhet, så att alla statens medlemmar åläggas att bidraga till de inrättningar (kyrkor och skolor med deras lärare och tjenstemän m. m.), genom hwilka statsreligionens lära och cultus widmakthållas; ingen annan än denna religion läres i statens offentliga undervisningsanstalter; statsreligionens utöfning är friare än hwarje annan cult, och des bekännare hafwa företrädesrättigheter framför bekännare af andra trosläror; desse siftnämnde (de menigheter, som från statsreligionen disserteras) måste, då de i landet tolereras, sjelfwe, såsom deras privata angelägenhet, bekosta de inrättningar, hwilka för utöfningen af deras religion kunna tas swas.

Framlasta wi härefter den fråga: **Ur hwilka autentiska källor har man att henta denna Swenska statsreligions dogmer; hwad är det för en lära som förstås med den "rena evangeliska"?** så swaras i Regeringsformens 2:dra och i Successionsordningens 4:de § med de bestämde orden: "sådan som den uti den oförbrändade Augsburgiska bekännelsen samt Upsala mötes beslut af år 1593 antagen och förklarad är".

Första punkten i siftnämnda mötes beslut innehåller: "att wi alla wid **Guds rena och saliggörande ord**, hwilket i de helge profeters, evangelisters och apostlars skrifter författadt är, samhälligen blifwa wese, och att i våra församlingar skall lärdt, trodt och bekändt warda, att den Heliga Skrift af den Helige Ande sitt ursprung hafwer, och innehåller fullkomligen allt det, som den christeliga lärdom om Gud den allswäldigste och vår salighet samt goda gerningar och dygder tillkommer, och är en grund och stöd till en rätt christen tro och ett rättelshöre till att döma, åtskilja och förekomma all twist uti religionen, och ingen förklaring af androm behöfwe, antingen af de helige Fäder eller andre, som af eget godtycke något dertill satt hafwe, det icke är med den Heliga Skrift, eho de ock helst wara kunne: alldenskund ingen menniska efterlåtet är att tyda Guds ord efter eget sinne, och derutinnan skall ingen persons anseende, höghet eller auctoritet afstad eller gissad warda, utan den **Heliga Skrift** allena som förbermålt är". Dernäst (heter det i andra punkten) besaja och wederkänna wi och alldeles wilja hålla wid de **Apostoliske, Nicænne och Athanassi Symbola** ²⁾, såsom ock wid den äldsta, rätta och oförändrade **Augsburgiska Confession** ³⁾, hwilken af Churfurstar och Städer blef öfwerantwardad Kejsar Carl den Femte på den stora riksdag i Augsburg år efter Christi börd 1530". — Derjemte bekräftades 1572 års Kyrko-Ordning (hwilken om s. k. Symboliska böcker eller bekännelseskriterier icke handlar).

²⁾ Symbolum Apostolicum = Trons Artiklar. Symbolum Nicænum = Psalmen No 5 i gamla Psalmboken. Symbolum Athanasianum införd i slutet af åtskilliga upplagor af Lindbloms förklaring öfwer Luthers lilla cateches. Se för öfrigt den af Dr **P. Fiellstedt** ombesörda, i Geste år 1853 tryckta edition af Lutherska kyrkans Symboliska böcker (hwilka dock icke alla äro i hwarje Luthersk församling antagne som sådana.)

³⁾ Sålledes icke den af **Melanchthon** omarbetade.

Vi se således här en statsreligion antagen, som är författad i den Heliga Skrift och förklarad i de 3 Huswud-Symbola: Apostolicum, Nicænum och Athanasianum, samt i den oförändrade Augsbur-giska bekännelsen.

Men, som bekant är, utfärdade Konung Carl XI:s Förmyndare den 14:de Augusti 1663 ett så kalladt plakat öfver religionswäsendet, derutinnan, med anledning af åstfälliga så inom som utomlands uppkomna stridigheter, samt på det att Lärare wid Universtiteter och andra underwisingsswerk, jemte Presterskapet, "måtte så mycket bättre weta och förstå hwartill de sig uti sitt embetes förrättande hålla skole, och enkannerligen huru de wår Swenska Församlings Libros Symbolicos, som äro primitiva ecclesie Symbola (nemligen ofwanämnde tre) och den oförändrade Augsbur-giska bekännelsen, efter den Heliga Skrift rätt-sinneligen förklaro, samt wederslägga irrmeningar". Regeringen förma-nade dem att flitigt läsa och den studerande ungdomen recommendera, jemwäl sjelfwe uti sitt embetes förrättande och uti utlydandet af of-wanbemänte wåra symboliska böcker och wår christliga religions skyden hålla sig icke allenast till: **Apologia Augustanæ Confessionis** (den Augsbur-giska bekännelsens försvarsskrift), **Smalkaldiska Ar-tiklarne** och **Luthers Cateches**, den mindre och den större, utan och rätta sig efter de två böckerna, som man egentligen kallar **Formula Concordiæ** (deraf den ene benämnes **Epitome** eller kort samman-sättning af några emellan theologerna af den Augsbur-giska bekännel-sen uppkomna stridigheter, den andre **Solida Declaratio** eller grundligt, klart och tydligt uppreparande och förklarande af några om-twistade artiklar i den Augsbur-giska bekännelsen), "hwilka två sif-tuämnde böcker äro efter **Lutheri** dödd gjorde och nu uti mest alla Ewangeliska församlingar hållas för libri normales et symbolici" ⁴⁾.

Delta Regeringens förfogande godkändes genom 1664 års Riksdagsbeslut ⁵⁾, hwadan och i 1:sta § af 1686 års Kyrko-Lag "hela den så kallade **Liber Concordiæ**" är tillagd till Swenska församlingens gamla bekännelseskifter. "Med **Liber Concordiæ**" (Concordiæ-Boken) menas wanligen alla de i 1663 års plakat antagna, häröfwan upp-räknade fyra nya Symboliska böcker tillsammansantagne, **jemte Augsbur-giska bekännelsen**. Då nu Kyrkolagen nämner denna bekännelse sär-skilt, inbegriper den under orden "den s. k. Concordiæ-boken" endast berörde fyra, nemligen Apologien, Smalkaldiska artiklarna, Catechismus och Formula ⁶⁾. — I 1719 och 1720 årens Regeringsformer återopas, i afseende på statsreligionen, "förra religionsstadgar och besluter samt Kyr-

⁴⁾ Se Inledning till den nys återopade Hellskaldiska editionen af Lutherska kyrkans Symboliska böcker.

⁵⁾ Lutheri Catechismus nämnes redan i 1634 års så kallade Regeringsform bredwid "de christlige allmännelige Symbola, Augsbur-giska bekännelsen och Uppfala concilia samt förra Rikens beslut och förklaringar".

⁶⁾ **Liber Concordiæ** är således icke att förwerla med **Formula Con-cordiæ**, hwilken senare, som ofwan är nämnt, utgör en af de flera skrifter, som den förra innehåller. — **P. G. Habenius** i sin Lärobok i kyrkolagaren-beten misstager sig ända derhån, att han wäl anser "**Liber Concordiæ**" för

folagen". I 1772 års Regeringsform återopas "Christelige Symbola, Lutheri Catechismus, den oförändrade Augsbergiska confesjon, Upsala Concillium samt förra Nixens beslut och förklaringar deröfver".

1809 års Grundlagsstiftar, hvilka dock i allmänhet bibehålla så mycket af 1772 års Regeringsform, upptogo icke dessa bestämmelser, utan anförda såsom norm för den rena evangeliska läran intet annat än Augsbergiska oförändrade bekännelsen och Upsala mötes beslut. Det är evangeliska läran "sådan" den genom nämnde offentliga handlingar är antagen och förklarad, men ingen annan, hvilken war gällande Regeringsform påjuder skola wara Konungens, Prinsarnes och Civile embetsmännens religion, — hvilken Tryckfrihetsförordningen tager i sitt hägn genom de swäraste ansvarbestämmelser för dess förnelande, — hvilken religionslära således är den herrskande statsreligionen. **Vi kunna därför grundlagsenligt icke antaga flera eller andra Swenska Församlingens Bekännelsekrifter (Libri symbolici), än Symbolum Apostolicum, Nicænum, Athanasianum och Augsbergiska oförändrade bekännelsen, jemte Upsala mötes beslut af år 1593.**

Häremot invänder man: att Grundlagen är ingen religionscodex, och att revolutionen 1809 icke war någon kyrkoreformation; att genom Regeringsformen wäl upphäides alla äldre grundlagar, men icke Kyrkolagen, hvilken sistnämndes 1:sta §, den der bland Swenska Församlingens bekännelsekrifter äfwen upptager "**hela Liber Concordiæ**", således ännu är gällande.

Men dessa anmärkningar innebära ett missförstånd om en **Grundlags** (Constitutions) egenkap. En sådan lag innehåller just de grundsatser, som utgöra fundamentet för statens författning; på dessa fundamentala rättsnormer, hvilka i lagstiftningen innehafwa första rummet, hvilas alla andra lagar och förordningar. Genom dessa rättsreglor bestämmes jemwäl hvilken religion staten erkänner som sin, och de källor ur hvilka dennas dogmer äro att henta, så att, genom en förändring af Grundlagen, en kyrkoreformation i denna mening äfwen kan tillwägabringas. Swarje uti äldre civil-, criminal-, kyrko-, krigs-, eller annan lag eller specialförfattning gifwet stadgande, som icke med Grundlagens bud ofwärensstämmer, är ogiltigt, äfwen om ett slikt stadgande icke blifwit genom särskilt förordning uttryckligen upphäfdt. Detta upphäiwande har skett i allmänhet, samt en gång för alla, i och med det samma Grundlagen stadfästades af Lagstiftande makten. Swem twiflar t. ex. att ju icke genom den i 16:de § Regeringsformen uttryckta allmänna rättsnorm att Konungen skall låta hwar och en blifwa dömd af den domstol, under hvilken han rätteligen hörer och lyder, stadgandet i 10:de Capitulet 11:te § Rättegångsbalken att Konungen äger medgifwa parter, som det åstunda, att så sin sak i annan än rätt domstol

symboliskt bol, men har ingen aning derom att den just innehåller alla Lutheriska kyrkans i de flesta församlingar antagna sem symboliska böcker, således äfwen apologien, concordiæ-formeln etc., hvilka senare Rabenius tror wara „af mindre auctoritet, emedan de blifwit förbigångna i Kyrkolagen" (1).

upptagen, är till kraft och verkan ogilligt, oaktadt samma stadgande aldrig blifwit genom särskilt förordning upphäfdt. — Regeringsformen kallad (i Inledningens) uttryckligen: rikets främsta grundlag; och mera än en gång hafwa Rikens Ständer (t. ex. i underdånig skrifvelse till Kongl. Maj:it af den 11:te December 1829) uttalat den af all teori för lagtolkning och i afseende på alla constitutiva alla länders förordningar, jemväl i tillämpningen skäde antagna grundfats: att "i de fall då särskilda lagar i samma ämne finnas hwar mot annan stridande, allmän lag eller särskilt allmän förordning skall wisa för **Grundlag**, samt en äldre Lag för en nyare".

Med hänseende till nu förevarande ämne har wår äfagt blifwit på det tydligaste hyllad genom Kongl. Rungörelsen den 15:de April 1829, som, efter Rikens Ständers derom gjorda anhållan, stadgar förändrade formulärer till embets- och tjenstemanna-eder för edleskapska embets- och tjenstemän, samt ur formuläret för prest-eden uteslutit följande ord, som deri förut woro intagne: "samt uti den hela så kallade **Libro Concordiæ** förklarad".

Prest-eden innehåller således numera endast följande karakteristisk af den rena evangeliska läran: "sådan den i Guds Ord, det Gamla och Nya testamentets heliga skrifter, uppenbarad, genom den oförändrade Augsbergiska bekännelsen samt Upsala mödes beslut af år 1593 antagen och förklarad blifwit"; — och denna bestämmelse står med Grundlagen i full harmoni.

Men om man nu och antager, hwad wi här hoppas hafwa bewist, att "hela den s. k. Concordiæ-Boken" (hwarmed Kyrkolagen tydligen menar hwarken mera eller mindre än: 1. **Apologia Augustinæ Confessionis**, 2. **Smalkaldiska Artiklarna**, 3. **Luthers lilla och stora Cateches**, samt 4. **Formula Concordiæ**) numera icke får räknas bland **Svenska Församlingens** symboliska böcker; hwad är dermed wunnet? Wisserligen har man sökt wisa, att särskilt Formula Concordiæ icke innehåller annat än hwad som är alldeles öfverensstämmande med Augsbergiska Confessionen¹⁾; — men icke med full framgång. Och äfwen om wi för ett ögonblick wille antaga, att man genom sina deductio-ner kunde komma till det resultat, att de 4 skrifter, som Kyrkolagen inbegriper under namnet Concordiæ-boken, innefatta blott en genomförd systematisk utveckling af nämnde Confessions grundfanningar, så har man dock, genom dessa 4 skrifers uteslutande från bekännelseskri-ternas antal, blifwit befriad från den bördan att hafwa ett helt kon-**st**adt **system** i theologien till beswuret symbolum, och åt den samwets-granne christne är ett friare utrymme lemnadt att efter **Guds ord** pröfwa i hwad riktning Confessionens grundfanningar kunna utbildas.

¹⁾ Se t. ex. **N. Wi eselgrens** skrift: **Swilken är Sweriges Reli-gion?**, Stockholm 1827, jemförd med **J. W. Almqwists** försök att bewisa öfverensstämmelsen emellan Lutherska kyrkans symboliska böcker, Stockholm samma år.

Andra Frågan:

Swad förstodo 1809 års Lagstiftare med den i 16:de § Regeringsformen stadgade Religionsfrihet?

1.

Denna grundlagsparagraf innehåller rörande vårt ämne: "Konungen skall ingens samwete tvinga eller tvinga låta, utan skydda hwar och wid en fri utöfning af sin (= des) religion, såwidt han derigenom icke födrer samhällets lugn eller allmän förargelse åstadkommer".

För att rätt förstå och opartiskt bedöma detta grundlagsbud, wilja wi först tillse hwilka stadganden som i ämnet woro gällande på den tid Regeringsformen antogs, nemligen:

A. 3 afseende på bekännare af andra religionsläror än den rätta evangeliska.

Det möter här: "Kongl. Maj:ts Nådiga Kungörelse af den 24 Januari 1781 angående några omständigheter rörande den religionsfrihet, som bewiljad är i anledning af 7:de § uti Sweriges Rikes Ständers beslut af d. 26 Januari 1779".

Ständerna hade nemligen, i betraktande deraf att "en fri religionsöfning för de utländningar, som i riket wilja inflytta, instämmer med den nästan uti alla wälbestämda stater införda och menzligheten hedrande samwetsfriheten, hwadan densamma kunde bliwa äfwen för riket nyttig och i flera afseenden förmanlig, med de inskränkingar, som rikets grundlagar och en rådig estertanta och försigtighet synas kräwa", för sin del beslutat *) en fri religionsöfning i riket, med efterölskande förbehåll och inskränkingar:

1:o Att de af främmande religion, som wilja hit i riket inflytta, att härstädes bygga och bo, ej måge under någon förewändning antagas i rikets högre eller lägre embeten och syflor.

2:o Att de ej måge på något ställe i riket inrätta publice skolor eller undervisningsställen till sin läras utwidgande.

3:o Att dem i sådant afseende ej må tillåtas antaga eller afslända missionärer inom eller utom riket.

4:o Att kloster ej må inrättas, och munkar ej tillåtas eller admittieras, af hwad religion och sekt de wara må.

5:o Att Judar ej må tillåtas hafwa sin synagoga på flera ställen i riket, än Stockholm samt högst två eller tre förre städer, hwarest de under en bättre polis kunna wara under en waksammare tillsyn.

6:o Att de enligt främmande religioner öfliga allmänna processjoner och ceremonier må dem förbjudas, till undwifande af försärande anledning till wilsfarelser och förargelser ibland de ensaldigare.

7:o Att hwad som uti Nifgernings-Balkens första capitel 3 § stadgas om den, som affaller ifrån vår rätta evangeliska lära och träder till en wilsfarande, måtte på det nogaste handhafwas.

8:o Att ingen af främmande lära må någon riksdagsmannarätt åtnjuta.

*) Se 7 § af 1779 års riksdagsbeslut.

Nedan wid samma riksdag hade Kongl. Maj:et, under förklarande af sitt nådiga wälbehag öfwer den omsorg, hwarmed Ständerna warit betänkta på "rikets tillwext medelst **folkmängdens öfning och industriens förkofran**", samtyckt till hwad Ständerna sålunda föreslagit, så mycket hellre som Kongl. Maj:et sunnit "wår sanna lära på så oomkullstödliga grunder bestäfad och i alla Ewensta mäns hjertan så rotad, att ej något kunde wara för densamma att befrukta".

Men angående "werkställigheten" af det sålunda fattade beslutet, utfärdades år 1781 ofwannämnda Kongl. Kungörelse, hwarutinnan ock stadgas åtskilliga närmare bestämningar. Jemte det att de af Ständerna föreslagne wilkor ytterligare stadfästas, samt den äftwenledes år 1779 af Konungen gifna förklaring upprepas att "**tryckfriheten** ej får sträcka sig till sådana böcker, som antingen förwara främmande religionsfasser eller i någon måtto strida mot wår rena religions dyra grundfanningar och såmedelst kunna göra en mindre upplyst allmänhet willrådig", tillades följande restriktioner, hwilka alla afse främmande religionsförwandter:

9:o Att den, som talar förklenligt om wår trosbekännele, wår gudstjenst, wåra kyrkoförfattningar, ceremonier och lärosåndet, skall böta från 10 till 50 daler silfwermynt, allt som brottet är till, samt dubbelt för iteration; att den som intalar någon sina religionsfasser eller "utspider sina legender", pliktar första gången 100 daler silfwermynt, och andra gången dubbelt; att om husbonde eller förman tvingade den som stod under hans lydnad, men till Luthersk församling hörde, att bewista eller deltaga uti främmande religionsförwandters offentliga eller enskilda andaktsöfningar, skulle han böta 200 daler silfwermynt, och tjenaren hafwa frihet att genast ur tjensten stiftas, hwarförutan husbonden borde ersätta all hans skada deraf; att om någon lockade andra till deltagande i främmande andaktsöfning och affall från den Lutherska läran, skulle han plikta 200 daler silfwermynt, och om han deraf ej lät sig rätta, mista den förmån att här i riket wistas.

Öfwer förestående andra, tredje, sjette och åttonde punkter gafs följande förklaring:

10:o Att ehuru främmande religionsförwandter ingalunda få inträtta publice skolhus eller undervisningsställen, dem likwäl icke betages att hos sina ordentliga lärare, eller andra enskilda personer, låta underwisa sina egna barn.

11:o Att förbudet emot missionsärens antagande och affändande inom eller utom riket, hwilket, angående sådana anstalter, som syfta på deras religions utspredande eller tillfälle att göra profelyter, böre med yttersta stränghet handhafwas, deremot icke må hindra deras lärare att efter kallelse besöka sina egna religionsförwandter på sådana ställen i riket, der de icke hafwa kyrkor och församlingar inrättade, samt betjena dem med barndop, communion, wigsel, kyrkotogning och begrafning, efter sitt sätt.

12:o Att förbudet emot allmänna processjoner och ceremonier endast sträcker sig till publice platser, torg och gator, men ingalunda

till intågning af deras kyrkor, kyrkogårdar, klokor eller någon af deras ceremonier, som inom slutna kyrkor och kyrkogårdsportar kan förrättas.

13:o Att **Reformerte** fortsarande så tillgodonjuta den år 1741 dem tillerkända både walrätt och walbarhet till riksdagsmannakallet, samt att alla andra främmande (Christne) trosförwandter i sådant afseende skulle åtnjuta walrätt, hwar inom sitt Riks-Stånd, men ej sjelfwe vara walbare. —

Deßa woro de stadgade instränkningarne, och, med noggrannt iakttagande af desamma, skulle den frihet, som sålunda war bewiljad "dem af främmande religioner, som i riket sig antingen redan nedfatt eller framdeles sig nedfatta", bestå i följande förmaner:

a) Att nju a alla medborgerliga fris- och rättigheter, den undantagen att i rikets embeten och tjenster eller som riksdagsmän nyttjade warda; hwilken förman dock icke wägras deras barn, så snart de öfwergå till lutherska församlingen.

b) Att så bygga sina egna kyrkor, på sått likwäl som Kongl. Förordningen om publike byggnader, af d. 31 Julii 1776, förmår: att nemligen, sedan desseinerne och omkostnadsförslagen blifwit af Öfwer-Hof-Intendents-Embetet öfwerseende och granskade, de till Kongl. Maj:ts nådiga gillande och stadfästelse anmälas, hwarsförutan ingen hwarken nybyggnad eller förre reparation får företagas.

c) Att så förse sina kyrkor med klokor och egna begrafsning-platser.

d) Att till sina församlingar kalla ordentlige egna lärare, af sin religion.

e) Att när föräldrarne äro af en och samma religion, barnen må af deras prestes och med deras ceremonier döpas, samt i samma religion uppfostras.

f) Att de wid brudvigiler njuta samma frihet när ingendera contrahenten är luthersk, allenast trenne lysningar förut af predikstolarne efter Sweriges lag förfäggätt.

g) Att de likaledes, efter sitt sätt, få förrätta kyrkotagningar och begrafsningar

Härifrutan stadgas i förwarande Kongl. Rungbrelse angående **bländade** äktenkap och förord i afseende på den religion, i hwilken barnen böra uppfostras; om wigselceremonierna derwid; om statistska uppgifter; om Luthersk prestes rättighet att meddela äfwen främmande religionsförwandter åflundadt embetsbiträde samt om förfarandet i slikt fall; om lägerstad å kyrkogårdar m. m. d.

Daktadt de mycket generella ordalagen i denna förordning, synes dock af hela des sammanhang, att den endast ålyftar våra **Christna** trosförwandter, likwäl i denna religions alla då kända utgreningar och sekter⁹⁾.

⁹⁾ Äfwen derutinnan mistager sig **L. G. Rabenius** att han, pag. 44 uti sin Lärobok i Swenska Kyrkolagsarenheten, påstår: att här tolereras "egenligen sagdt" inga andra **Christna** trosförwandter, än "Catholiker, Reformerte och Öreter". Ifrågawarande Kongl. Rung. nämner dock uttryckligen femwål: "andra Religionsförwandter".

Uttryckligen stadgas i samma Kungörelse, att de deri bewiljade förmaner icke tillkomma **Judarne**, i afseende på hwilka hänwisa till ett särskilt "**Handels-Reglemente**", som skulle utfärdas. Ett sådant emanerade ed följande året från Kongl. Commerce-Collegium och innehöll jemwäl stadganden om wilkoren för Judarnes **religionsfrihet**, hufwudsfalligen: att, under noggrannt iakttagande af de på dem lämplige allmänna wilkor och inskränkingar, som 1781-års Kungörelse innehåller i afseende på christna trosförwandter, det skulle wara Judarne tillåtet att inrätta Synagogor och hålla Rabbiner, dock icke i andra städer än Stockholm, Göteborg och Norrköping, samt att **religionsfammankomster** i deras privata hus skulle wara förbjudna; — men att de för öfrigt skulle åtnjuta en fri religionsöfning.

B. 3 afseende på Statsreligionens bekännare.

Derwid hafwa wi att sätta uppmärksamheten på:

1:o Första § i 1772-års Regerings'orm, af innehåll: att då enighet i religionen och den rätta gudstjensten är den kraftigaste grundwalen till ett lofligt, samdrägtigt och allwarligt regemente, så skola, härefter som tillförene, såwäl **Konungen** som **alle embetsmän** och **undersåtare** här i riket först och främst blifwa wid Guds rena och klara ord, såsom det är författadt uti de profetiska och apostoliska skrifterna, förklaradt i Kyrkans symboliska böcker (se war uppsats angående Swenska Statsreligionen) och i Upsala Concilio samt förra rikens beslut och förklaringar deröfwer stadgadt, så att Kyrkans rätt bör styrkas, ofskad an allan Konungöligan rätt, Kronens och all Sweriges allmoges."

2:o Allmänna lagens förut anmärkta stadganden i Mifg. B. 1 cap. 3 §: att den som affaller från war rätta ewangeliska lära och träder till en willfarande, och icke låter sig rätta, skall förwisas riket och ej njuta af eller borgerlig rättighet inom Sweriges rike, samt i 4 §: att den som utspirder willfarande lärosats och efter warning dermed ej astår, skall och förwisas riket.

3:o Det så kallade konventikelplakatet af den 12 Januari 1726, hwilket wäl uppmanar föräldrar och hufwäder att efter christelig pligt uti deras hus lära och underrisa samt underrisa läta deras barn, **anhöriga** och tjenstfolk i catechesen och deras christendom, efterfråga och förhöra hwad de kunna om helgedagarne lärt af predikan, dagligen hålla bön med dem, läsa utur Bibeln eller några andra gubdeliga och här i riket wedertagna böcker, så och hafwa ett troget infesende öfwer deras leuwerne och föregå dem med eget exempel till gubaktighet, derwid likwäl afhållande sig från "djupstunniga frågor och lärostridigheter, som dem ensaldigom äro för höga och kunna gifwa anledning till någon **willfarelse**"; — men deremot förbjuder sådana konventiklar, som plakatet betecknar med följande ord: "att uti **privata** och enskilda hus man och qwinnsön, gamla och unga, **fända** och **ofända** samla sig och komma tillhops, under förwändning att **bruka sin andakt** och enkannerliga (i årskilla) gudstjenst, den der med **de wanliga söns** och helgedagars texters predikande och utläggande,

"böners och nya bönesätts förklarande, finnes på ättilliga ställen "vara fördrättad". Emedan sådana sammankomster (conventicula) "funde giswa tillfälle och anledning till själfswäld, misshbruk och farliga oredor", hwarförutan det wore att besara att "mången af oförstånd och ofunnighet kunde blifwa anförd till sådana irriga meningar och lärosatser, som med den rena ewangeliska läran ej woro öfverenskommande", stadgades ända till 400 dalers böter, eller i brist deraf 3 weckors fängelse wid watten och bröd, för den som understod sig att hålla och tillåta slika sammankomster, äfwen som enahanda straff i mindre grad för den som bewistade dem, ja till och med 2 års landsflykt för den som tredje gången gjorde sig skyldig till det brott att (såsom ordförande) hålla eller (såsom hushård) tillåta desamma. Daktadt dessa hårda straffbestämmelser, är detta plakat mycket mildare än de äldre religionsstadgarne af 1694, 1706, 1713 och 1721, — hwilka blifwit föranledda af farhågor för de ursprungeligen sannt kristliga pietistiska rörelserna, de der tywärr på många ställen urartade till ofördragshet, till fiendtlighet mot all wetskap och mot all prestskap, samt till förakt för och försummelse af den allmänna gudstjensten, — bland hwilka religionsstadgar isynnerhet den förknämnda andas en fanatiskt intolerance. Men hwad som gjort det i flera fall obestämda 1726-års plakat mest förhatligt, är den orätta tolkning, man giswit detsamma, dymedelst att man förbisett de för konventikeln karakteriserande orden "kända och okända"¹⁰⁾, hwilka otwunget leda till den slutsats, att om ett slutet samqwäm består af wänner och bekanta, fastän de ej tillhöra samma hus eller familj, kan detta samqwäm icke efter berörde plakat anses som konventikel, och den andaktsöfning, som ett slikt sällskap anställer, icke betraktas annorlunda än som hushandakt, till hwilken samma plakat på det allwarligaste uppmanar. Wisserligen har man sett den mening föräktas, att äfwen 1726-års ifrågawarande plakat wore genom 1781-års Kungörelse upphäfdt, och sålunda full konventikelfrihet redan då medgifwen, helst denna Kungörelse talar i allmänhet om "en fri och otwungen religionsöfning" och en "fullkomlig samwetsfrihet", samt alla sådana dittills utkomna författningar upphädes, som med den sålunda bewiljade religionsfriheten icke kunde förenas; men daktadt dylika (äfwen förut anmärkta) ampla ordafätt, är dock samma Kungörelse i dessa delar alltså obestämd för att deraf kunna, i afseende på Swenska statsreligionens bekännare och formen för deras andaktsöfningar, draga ofwanantnydda slutsats.

Num. Såsom rörande dels bekännarne af statsreligionen och dels främmande religionsöfwandter, kunna här anmärkas:

Föreskrifterna i 1781-års ostanämnda Kungörelse: att, wid 10 dalers böter, främmande religionsöfwandter icke får förnekas ett fritt tillträde till vår offentliga gudstjenst; att för åstadkommen förargelse

¹⁰⁾ Eller, såsom Rådets Resolution af den 19 Nov. 1725 uttrycker det: "sådana som essef hwarken ha swa skyddskap, bekantskap eller commerce sin emellan".

wid deras gudstjenst, skall den skyldige böta 25 daler; att straffbestämmelserna i 18 cap. Misshgernings-Balken af Allmänna Lagen, angående fred till och från samt under offentlig gudstjenst, gälla äfwen i afseende på främmande religionsförwandter; att den, som hädar deras särskilda meningar eller heliga bruk, skall böta 10 till 50 daler, samt dubbelt för iteration, och att lag samma ware för den som i samqwäm "angriper främmande religionstwiister". —

Sådana woro de gällande stadgarne rörande wårt ämne när 1809-års regementsförändring inträffade. Emellan 1781 och 1809 låg, som bekant är, en tiderymd diger på de mest omstörtande stats-hwälsningar. Ur den förtärande elden utgingo dock, sofrade från slagget, många för menskligheten dyrbara rättsbegrepp med anspråk på att erkännas och i lagarne göras leswande. Talesätten: "människans rättigheter" (droits de l'homme) och deras hufwudsafdelningar "frihet och jemlikhet" hafwa wiðserligen kommit i ett slags wanrykte genom revolutionsmännens öfwerdrifter; men benämningen är så mycket mera passande, som dessa rättigheter, härledda ur statens begrepp och ändamål samt, om de rätt förstås, med christendomens läror fullt öfwerensstämmande, icke kunna umbäras af människan, betraktad som förnuftsöfwasende med en högre guddomlig bestämmele.

Bland dessa rättigheter räknas **samwetsfriheten** (d. ä. tanke- och tros-frihet).

Jäke blott i revolutionsårens efemeriska författningsurkunder, utan äfwen i de stadgade monarchiska staternas constitutioner i början af wårt århundrade, satte man **religionsfriheten** bland de pelare, på hwilka de nya byggnaderna skulle hwila; man åtnöjde sig ej med att låta den wara stadgad uti en Kongl. Rungörelse eller i en civil lag; man uppförde den i **Grundlagen** bland de allmänna medborgersliga rättigheterna. Och huru gingo stiftarne af wår nu gällande grundlag derwid tillwäga?

Det är bekant att man lade 1772-års Regeringsform till grund för den af 1809, ehuru den förra naturligtwis uttryckligen afstafades när den senare antogs¹⁾. Hwad nu särskilt beträffar wårt ämne och de bestämningar, som dermed stå i sammanhang, så **uteslöt** man hwad som i 1772-års Regeringsforms första § förekom icke allenast, på sätt wi förut anmärkt, angående Kyrkans Symboliska böcker **utöfwer** Augsburgiska Confessionen och Upsala mötes beslut (äfwen som orden: "så att **Kyrkans** rätt bde styrkas, ofskadd all Konungslig rätt, Kronans och all Sweriges Allmoges"), utan jemwäl förefristen att "**alla undersätare i riket**" skulle bliwa wid **Lutheriska läran**. Dermot tillades, såsom en **nyhet**, hwilken i ingen föregående Swensk Regeringsform förekommit, stadgandet om **religionsfriheten**, och detta fick sin plats i den §, som handlar om andra allmänna medborgersliga rättigheter (den 2:dra i 1772-års och den 16:de i 1809-års Regeringsform), — en § som för öfret

¹⁾ Jfr. Chr. Naumanns Arbete "Sweriges Statsförfattningsrätt", 1 D. p. 464.

är till hufvudsaklig del hemtad ur den gamla **Svenska Konunga-**eden, sådan den förekommer redan i ett tillägg till våra landskaps-lagar. Det är karakteristiskt, att inom Presbeståndet wid 1809-års riksdag väcktes fråga just att denna § måtte alldeles utgå "såsom ett echo från förflutna barbariska tider". Då lika betecknande för wigten och betydelsen af densamma stadganden är det svar, hvarmed Konstitutions-Utskottet tillbakawisade ett slikt förslag, då det yttrade: att §:n wisserligen ej wore i allo ny, utan i flera punkter redigerad i öfwerensstämmelse med äldre regeringsformer samt utgjorde en del af den gamla "habeas-corporis", som **Britten** så högt värderar; men all, enligt Utskottets tanka, en **god lag** ej föråldras, och att äfwen om den personliga säkerheten skulle under en wälwiljande regent njutas öfver utan att vara genom **Grundlagen** bestämd, skall nationen dock känna sig mera trygg för en framtid, mera oberoende af **wexlande grundsatser i styrelsen**, då hon ser genom ett **uttryckligt grundlags-stadgande** bevarade hwarje individ's personliga rättigheter, des lif, des frihet och wälfärd.

2.

Då nu 1809-års Lagstiftare i denna § införde förbudet för Konungen att någon tvinga eller tvinga låta i samwetsaker, samt stadgandet att Konungen skall skydda sina undersåter wid en fri utöfning af deras religion, så tala dessa Lagstiftare ingalunda ensamt om främmande religionsförwandter (ware sig att sådana antingen redan i riket äro boende eller frambesöta der nedfatta sig), utan såsom objekt för detta **förbud** nämna de uttryckligen: "**hwar och en**", — således alla hwilka äro Konungen och Grundlagen med tro och hufvudsaklig förbundne, ehwad de äro födde inom eller utom riket, ehwad de bekänna statsreligionen eller annan religionslära. Icke heller tala Lagstiftarne om den redan stadgade religionsfriheten med förut befintliga restriktioner, utan om en fri religionsutöfning med inga andra inskränningar än: 1:o) de som innefattas i grundlagsbuden derom att Konungen, successionsberättigade Prinsar och de civile embetsmännen skola bekänna sig till statsreligionen, och om riksdagsmanwarättens beroende af wijs religionsbekännelse¹⁾, samt 2:o) den inskränkning som mot slutet af Regeringsformens 16:de § är uttryckt med orden: "**såwidt han derigenom icke stör samhallets lugn eller allmän förargelse åstadkommer**".

Ehwad som orsakat de största swårigheter wid tillämpningen af §:ns stadgande rörande wårt ämne, är just sistnämnda inskränkning, den wi således böra närmare ståtståda.

Äfwen om denna inskränkning icke hade varit i 16:de §:n uttryckt, så kunna wi antaga att den måst undersörsläs; ty det kan icke

¹⁾ Rf:s 2, 4, 28 §§; Successions-Ordningens 4 §; Riksdags-Ordningens 18 §, hwilken i sista punkten lyder sålunda: Personer af annan främmande lära, än den reformerta, kunna ej wara riksdagsmän; men wäl rätt må äfwen andra christna trosförwandter ej förwägras.

tänkas att Staten, i strid mot sig sjelf och sin egen bestämmeelse, i någon lag tillerkänner skydd åt eller gifwer rättighet till sådana handlingar och läror, hvilka äfysia att wäldsamt rubba den i staten bestående **ordning**, eller äro osörenliga med den allmänna **sedlighet**, hwilken det tillkommer staten att upprätthålla och befrämja. Enahanda wilkor är uttryckt t. ex. i den Norske "Lov af den 16 Julii 1845 angaaende dem, der bekjende sig till den kristelige Religion uden at være Medlemmer af Statskirken", och i 81 § af "Danmarks Riges Grundlov af den 5 Junii 1849", då i den förra stadgas: att sådana, som bekänna sig till den kristna religionen, utan att wara medlemmar af statskyrkan ²⁾, hafwa fri religionsöfning "**inden Lovs og Erbarheds Grændser**", — samt i den senare: att statens medlemmar hafwa rätt att förena sig i samsund för att dyrka Gud på det sätt, som öfwerensstämmar med deras öfwertrædelse af de gällande lagar, som lysia att skydda allmän och enskilt säkerhet, **han strider mod Sædeligheden eller den offentlige Orden**".

Den som i sin religions läror, eller medelst densamma utöfning, uppmanar till eller befrämjar uppror eller upplopp eller hwarjehanda trots mot verkställighet af offentlig myndighets bud, eller olydnad eller wanwördnad mot Konung eller annan öfwerhet, eller öfwerträdelse af de gällande lagar, som lysia att skydda allmän och enskilt säkerhet, **han störer samhällets lugn**.

Swad åter beträffar ordet "**förargelse**" (på fransyska: "scandale"; på latin återgifwet med: "exemplum malum trahens perniciem"), så är detta ord till sin betydelse närbeslägtadt med ordet: **förbrelse**. Det motsvarande Grekiska ord, af hwilket det Fransyska "scandale" är bildadt, betyder egentligen: en utspänd lina, en snara lagd i någons wäg, för att fälla honom. I Bibeln utmärkes dersjöre, som bekant är, genom ordet "**förarga**" desamma som: förleda till synd. Från **statens** synpunkt och i dess Grundlag kan under begreppet "allmän förargelse" rimligtwis icke rubriceras annat än: dels sådana läror som strida mot den allmänna moralens grundsatser, mot de sedliga lagar, hvilka alla civiliserade folk respektera, och hvilka äfwen äro i statens civil- och kriminal-lagar erkända, dels en sådan religionsutöfningens **form**, hwarigenom dessa fundamentalsatser kränkas, eller statsreligionen eller dess inrättningar och kyrkliga bruk hänas och förnärmas, eller hwilken är beräknad på ett föröfrande proselytmakeri. Uti 1781-års ofstaåberopade Kongl. Kungörelse angående religionsfriheten, förekommer ordet "förargelse" dels i sammanhang med stadganden rörande främmande religionsöfwandters **allmänna** processjoner och ceremonier, hvilka förbjudas "till undwrikande af föröfrande anledningar till wilfareller och **förargelser** ibland de enfsaldigare", dels i den afdelning af samma författning, som handlar om nybyggd för främmande religionsöfwandters gudstjenst, och hwarest, såsom förut är nämndt, böter stadgas för derwid åstadkommen **förargelse** samt hädande af deras särfskilda meningar och heliga bruk (se sld. 8 och 12).

2) Säkallade "Disputaters".

Således blott med tillhjelp af en grammatiskt tolkning (och det är denna som i främsta rummet måste användas, se Rf:s 83:de §, jemförd med Chr. Naumanns förut återopade arbete 1 Delen sid. 453) finna wi: att 1809-års Lagstiftare genom de ord, som 16 § Rf. innehåller rörande vårt ämne, wäl åsyftat att i Grundlagen såsom en allmän medborgerlig rättighet stadga religionsfrihet (d. w. s. rättigheten för hwarje Swensk medborgare icke blott att i sitt hjerda dyrka Gud på det sätt som öfwerensstämmer med hans öfwerlygelse, — ty själen's religiösa lif kan aldrig blifwa föremål för någon menlig lagstiftning —, utan äfwen att afsläga en yttre bekännelse om denna öfwerlygelse); men tillika i statens intresse stadgat de närmare bestämmingar, som wi här wilja söka att i efterföljande momenter korteligen framställa och utveckla:

A. Den rena evangeliska läran, sådan den uti Samla och Nya Testamentets heliga skrifter är förattad samt i den oförändrade Augsburgiska bekännelsen och Upsala mötes beslut af år 1593 är antagen och förklarad, skall i Sverige fortfarande vara statsreligion och såsom sådan af staten widmakthållas³⁾; hwadan och de i det föregående nämnda grundlagsbud äro gifna angående Konungens m. fl:s förbindelse att till denna religionslära sig bekänna.

B. Bekännare af främmande religionsläror (Christna eller icke-Christna) stola åtnjuta skydd och fri religionsutöfning, liksom med wilkor:

1:o) Att den lära, de bekänna, skall werkligen vara en "religion", d. ä. grundad på en uppenbarelse, sann eller föregifwen, och således icke blott ett filosofiskt system.

2:o) Att en slikt religionslära icke innefattar sådana sätser, hwilka medgifwa eller föranleda olydnad eller sörakt för bestående lag och öfwerhet och deras bud samt således "störa samhällets lugn".

3:o) Att den icke heller innefattar sådana sätser, som strida mot de sebliga lagar, hwilka alla civiliserade folk respektera och hwilka äfwen äro i statens civil- och kriminal-lagar erkände, — enär i motsatt fall "en allmän förargelse i staten åstadkommes".

Således får i Sverige ingen religionslära tolereras och påräkna skydd, hwilken tillåter månggifte, barns utkastande, mennisko-offer, själfmord, s. k. reservationes mentales (tysta förbehåll) wid edgång, eller yrkar att en i lag påbuden ed icke är förbindande när den gifwes åt en lättare eller i en lättares sak, eller att ändamålet helgar medlen o. m. d.

Häraf följer vidare: att hwarje religiöst samfund, som af Swenska staten skall tolereras, måste afgifwa en tydlig förklaring, utwisande beskaffenheten af de religiösa och moraliska grundsätser, som af samfundet bekännas, så att Regeringen må kunna förwisä sig om desä grundsätser's förenlighet med vårt statslied och våra lagar.

4:o) Att, i afseende på formen för religionsutöfningen, icke heller den får vara egnad att störa samhällets lugn eller åstadkomma

³⁾ Se sid. 4.

allmän förargelse i staten, hvarken på oöfwannämnda sätt, eller genom att häna och förnärma statsreligionen eller dennas inrättningar och kyrkliga bruk, eller genom att ätlas med ett försörjande profelytmakeri. När de särskilda medborgarnes rättigheter begränsa hwarandra, och staten, på samma gång han flyddar den individuella bekännelsefriheten, äfwen måste tillse att den religion, staten erkänner som sin, blifwer flyddad i afseende på rättigheten att existera och tillgodonjuta yttre aktning, så kan staten wäl ingalunda t. ex. straffa en Jude för det denne icke erkänner Kristus wara den utlofwade Messias, men wäl för det han offentligt smädar Kristus och den kristna gudstjensten; staten kan ålägga Juden att iakttaga förbudet mot framkådas bönande eller framwarors utjubande m. m. på söndagen eller andra statsreligionens helgedagar; staten kan förbjuda främmande religionsförwandter att anlägga munke- och nunne-kloster, att å andra ställen än i egna kyrkor och inom egna kyrkogårdar anställa högtidliga processjoner och företaga andra deras ceremonier; den kan stadga straff för hwar och en som genom användande af bewekelsegrunder, hwilka stå i strid med den allmänna sedligheten, genom löften om timliga fördelar, genom listiga medel eller hotelser, söker förnä någon att öfwergå från en trosbekännelse till en annan; den kan till och med förbjuda främmande religionsbekännare att annorstädes, än inom egen församling, offentligt framställa eller på annat sätt **utspreda** lärosats som strider mot statsreligionens grundfanningar; den kan stadga om förord rörande barns uppfostran i s. l. blandade äktenkap o. s. w. — utan att genom dessa och dylika anordningar kränkes den religionsfrihet, som i 16 § N. är alla medborgare tillförfäkrad.

C. Öfvergång från en till annan tolererad religionslära, äfwen från statsreligionen, är tillåten för personer som kommit till mogen ålder. — Detta hörer just till sjelfwa wäsendet af den bekännelsefrihet, som lagstiftarne åsyftat med stadgandet i Regeringsformens ostarberörde §. Manars skulle förbudet för Konungen att tvinga undersåtens samwete sakna all betydelse. Wi torde ej behöfwa i förbigående erinra, att här icke kan åsyftas Konungen såsom enskilt person, utan hwad wi i embetsstilen kalla: **Kongl. Maj:t**, d. w. s. Konungen såsom statens styresman, såsom högsta maktens innehafware, biträdd af sina grundlagsenliga rådgifware, ehwad **Kongl. Maj:ts** verksamhet yttar sig inom regerings- eller lagstiftnings-området, eller ock i lagstifningsväg genom Högsta Domstolen. Kongl. Maj:t skulle utöfwa ett förhålligt samwetswäng genom att anbefalla eller annorledes förnä undersåten att med munnen bekänna en annan religion, än denne i sitt hjerta hyllar, eller genom att, utan afseende på den i Grundlagen tillförfäkrade religionsfrihet, bibehålla eller tillämpa ett stadgande i kriminal-lagen, hwilket hotar undersåten med ett af de swåraste straff om han öfwergår till den religionslära, som med hans innersta öfwerlygelse är öfwerensstämmande. Att bekänna t. ex. reformerta eller katolska läran, kan ingalunda i **staten åstadkomma en allmän förargelse**, utan en slig ansigt uppstår fastmera genom tillwaron af en lag, hwilken såsom brott bestraffar en (för så widt men-

nistor kunna döma) ofskrymd bekännelse af den religiösa öfvertygelsen. Att, mot ordalydelsen af 16 § R. F., i sin förra kraft bibehålla det i Miffgerningsbalkens 1 Kap. gifna stadgande, som med landsföreläsningsstraff m. m. belägger affall från statsreligionen, kan således icke hafwa varit 1809-års grundlagsfästares mening.

D. Att den, som bekänner och fortsarande vill bekänna Swenska statsreligionen, wäl måste ställa sig till esterrättelse de stadgar och ordningar, som äro gifna för densamma's upprätthållande, men att dessa stadgar måste så inrättas, att de icke tillintetgöra den samwets- och religionsfrihet, em hwilken R. F:s 16 § gifwer försäkran; att således dessa ordningar icke så innesatta någon annan inskränkning i afseende på en fri religionsutöfning (särskilt i afseende på gemensamma andaktsoföfningar), än den som kan subsumeras under hwad nämnde § kallar: förande af samhällets lugn eller äfstadkommande af allmän fdrargelse, hwilka begrepp wi i det föregående sökt utveckla. —

Sedan wi sålunda framställt hwad efter vår äfagt 1809-års Grundlagsfästare förstodo med den i 16 § R. F. stadgade religionsfrihet, wilja wi i följande afdelningar dels bjuda ytterligare stål för denna äfagt, hemtade ur förhandlingarna wid Regeringsformens antagande, dels bemöta de inwändningar, som mot en dylik uppfattning blifwit framställda eller kunna framställas, och slutligen widröra orsaken hwaraföre ofstannande grundlags § ännu icke blifwit gjord till en sanning, hwaraföre icke allmän lag och särskilde författningar blifwit bragta till harmoni med grundlagens bud i detta ämne ⁴⁾, hwaraföre detta bud ännu är att förlikna wid en werel, hwilken icke blifwit inlöst, wid ett testamente som ännu ej är exsequeradt.

3.

Den af och här uttalade äfagt winner stöd af förhandlingarne wid 1809-års riksdag, nemligen:

a) Af den reservation, hwilken en Constitutions-Utskottets ledamot af Preste-Ståndet ⁵⁾ ansöorde i detta ämne, och hwilken finnes bifogad samma Utskotts med förslaget till Regeringsform följande memorial af den 2 Junii 1809, deri han yttrar: "att han icke i annan mening kunde bifalla hwad uti 16 § R. F. om en fri religionsöfning stadgades, än att derigenom icke skulle wara förändradt hwad **Allmänna Lag** om Swensk mans religion förordnar", — en reservation, hwilken tydligen ådagalägger Utskottets mening att Allmänna Lagens straffbestämmelser för affall från statsreligionen icke kunde qwarstå med gällande kraft, om 16 § R. F. antogs sådan Utskottet föreslagit den.

b) Af den öfwerläggning, som den 3:dje Junii 1809 ägde rum i Presteståndet rörande detta ämne ⁶⁾. Swarken §:s motståndare ⁷⁾ eller förswarare ⁸⁾ förstodo densamma så, som om den icke skulle åsyfta hufwudsfallig ändring i de dittills gällande lagarne rörande för-

⁴⁾ Jfr. 20 § af Instruktionen för Rikens Ständers Justitie-Ombudsman, sista punkten. — ⁵⁾ Biskopen Carl G. Kordin. — ⁶⁾ Se Preste-Ståndets Protokoll för ofwännämnda dag. — ⁷⁾ Biskoparne Weidman och Kordin, Profsten Darlingsson m. fl. — ⁸⁾ Biskop von Rosenstein, Doct. Wisman, Profsten Brantenberg m. fl.

bindelsen att tillhöra statskyrkan samt angående religionsutöfning. Förswararne yttrade hufvudsakligen: att alla band på samwetet snarare tjena all dana skrymtare än rätta kristna; att en renare religionsöfning winnes genom lagbunden frihet, än genom twång; att ingen twingas till öfwerlygelse; att en sådan winnes af sanningens egenkap och religionens egna gudomliga kraft till hjertats förbättring, men att man säfångt söker winna detta genom politiska lagar; att Bäraren, då fri religionsutöfning tillåtes, skall blifwa mera angelägen och nitiss att genom föreljande efterdömen och ett wärdigt sätt att framställa religionens heliga sanningar, utsprida en sann kristendom, än nu, då han, om han icke sjelf des lifligare eldas af ett ädelt nit, kan hwila på lagarnes föreskrifter; att religionsfriheten blir nyttig för samhället, såsom ledande till sannare gudsfruktan, och nyttig för Bäröfländet, efter den nödwändigt måste blifwa en wäxelse till funktaper, werksamhet, dygd och omtänka hos hwarje lärare i församlingen; att då hwar och en, oaktadt des rättighet till fri religionsutöfning, är förbunden att icke dymedelt störa samhällets lugn eller åstadkomma allmän förargelse, kunna följderne af en sådan religionsutöfning icke bliwa wädliga, helst friheten gifwer styrka åt sanningen. —

U mofatta sidan yttrades: att religionslagarnes twång icke är obilligare än de band, hwilka civila lagarne ålägga hwar och en medlem i samhället; att man måste skilja emellan tolerance och fri religionsutöfning; att det skulle wanhedra ett samhälle att wägra den förre åt främmande religionsbekännare, men att en mera utsträckt religionsfrihet gifwer, på den rådande religionens bekoftnad, lättinnigheten ett större och mera obehindradt utrymme till lifnöjdhet och föld i religionens sak, deraf samhällslugnets stödande och en uppenbar förargelse slutligen blifwa oundwäckliga följder; att den, som erfarit religionens höga värde och gudomliga sanning, icke lätteligen frestas till affall, men att fri religionsutöfning wore särdeles wädlig för den sanna evangeliska läran; att exempel kunde anföras på personer, som i hufvudstaden öfwergått till katholska beklännelsen endast för att kunna fullborda olagliga giftermål, för hwilka föräldrars bristande samtycke eller ock bristande afwittring eller dylikt annars lade hinder i wägen, samt på föräldrar, som, boende wid Nyfka gränsen, låtit sina barn öfwergå till Grefiska kyrkan, endast på det ingen tid skulle blifwa borttagen med deras underwising i kristendomen. Och då hittills gällande noggranna religionsstadgar icke förmått tillräckeligen bibehålla den rena evangeliska lärans helgd, hwad skall man då wänta om alla band på en gång lossas, om religionsfriheten utsträcks ända till den ifrågawarande gränsen af hwad som ej förer samhällets lugn eller åstadkommer allmän förargelse?

Man gendres det sista yttrandet med den anmärkning, att då misshet icke kunnat förekommas af de då gällande widlyftiga och stränga religionsstadgarne, kunde man ännu mindre begära att finna sådana misshet förebyggde i den under öfwerläggning warande Grundlagen, hwilken enligt sin natur endast böe innefatta allmänna grundsatser och således ej kan sträcka sig till speciella händelser.

Emedertid ansågs den anmärkning vara inom Presteståndet gjord mot 16 § R. F., "att det hägn, som landets religion bör njuta, måtte (på sätt en Ledamot föreslagit) i § utmärkas genom följande tillägg: "såvidt derigenom icke tillskyndas mehn och skada för den rena evangeliska läran".

c) Af det sätt, hvarpå Constitutions-Utskottet bemötte denna sfsinämnda anmärkning, när det till svar derpå yttrade: "Då alla band på samwetet snarare tjena att tillstapa frymtare än rätta christna, då **tvänget**, långt ifrån att slänka öwertygelse och förbättra hjertat, ofta födt af sig fanatiska sekter och blodiga förförfelser, då ändiligen religionen säkrast förswaras genom sin egen gudomliga kraft, anser utskottet en fri religionsöfning, med iakttagande af de i sin förskrifna förbindelser, ej vara wädlig för religionens sanning, ej kunna betagas ett samhälle, der hwarje nyttig, lugn och laglydig medlem njuter skydd".

d) Af Constitutions-Utskottets svar på Presteståndets anmärkning wid förslaget till 2 § Regeringsformen derom att "äfwen **Konungahuset** borde vara af den rena evangeliska läran". Utskottet yttrade nemligen i anledning häraf, att, hwad de Kongl. **Prinsarne** beträffar, är ett sådant stadgande intaget i Successions-Ördningen, och man läser ej kunna föreställa sig att en regent skulle underlåta att uppföda sina söner i den lära, som är ett hufwudsakligt villkor för thronföljden, men att det måhända wore på en gång opolitiskt och onyttigt att än widare utsträcka denna föreskrift; att hwad wal af Konungens gemål beträffar, så är det endast hans böjelse, i förening med asseendet på säderneslandets fördelar, som derwid torde böra bestämma honom, och att slutligen Prinsessorna icke hafwa någon arfsrätt till thronen och således ej af några statsförfattningar kunna beröfwas den hwarje **undersäte** tillagda religionsfrihet.

e) Af det förslag till Tryckfrihets-förordning, hwilket af samma Constitutions-Utskott afgafs den 28 November 1809, och hwilket i 3 § 2 mom., i fråga om (såsom orden lydte) "allwarligt och klart uttryckt förnekelse i tryckt skrift af en Gud och ett lif efter detta eller af den rena evangeliska lärans sanning", ingalunda hänwisat till Missgerningsbalkens 1 Cap. 4 § och den deri stadgade swära straffbestämmelse, utan för en slikt förnekelse endast ulfatte böter 100 rdr., jemte skriftens konfiskation.

Desa förhandlingar ädagalägga ännu ytterligare, att 1809 års Grundlagsstiftare förstodo den i 16 § R. F. stadgade religionsfrihet på det sätt, som wi i det föregående utvecklat.

4.

Wi wilja nu i korthet upptaga och bemöta de inkast, som emot en dylikt uppfattning blifwit framställda eller kunna framställas.

Mot denna tolkning af 16 § R. F. har man anmärkt:

1. Att denna § wäl innehåller wädra "anwisingar" af det systemål, som Svensk Konung skall hafwa för ögonen, men att den icke kan som borgerlig lag wid Domstol tillämpas; att det är **omöjligt** att R. F:s 16 § skulle kunna upphäwa en på behörigt sätt stiftad och i R. F. icke genom det ringaste andedrag utplånad borgerlig lag; att man omöjliggen kan antaga att 1809 års Lagstiftare skulle i grundlagen hafwa "stadgat något som tillförband Konungen att ej

hindra någon att begå brott emot Misshandlingsbalken"; att man af 16 §:s "upprinnelse" kan sluta till att den endast rör **främlingar**, samt att lag-ord icke så tydas efter de "föremålen", som för dem, under öfverläggningarne om deras antagande, lemnas". — Alla dessa anmärkingar förvåda en alltför stor obekantskap med naturen af en Grundlag och med reglorna för lagtolkning i allmänhet. I Grundlagen står ingen rättsnorm förgäfvad. Innet af des bud får bortrais sonneras och nedfattas till endast vackra "anvisningar", som kunna följäs efter behag. Allramint bör sådant kunna ifrågasättas när det gäller de för medborgaren heligaste rättigheter och ett af Grundlagen med de tydligaste ord stadgadt **förbud** för Konungen att, i egenkap af Lagstiftare, Regent eller Domare, kränka dessa rättigheter, samt således äfven för hans rådgifvare att till en sådan kränkning i någon mån bidra. Öfverträdes detta förbud, så kunna vid behörigt forum rådgifvarne derföre dragas till laga ansvar"). Hvad åter beträffar Grundlagens förtråde och gällande kraft framför hvarje annan lag i samhället (äfven vid Domstol, då lag der skall tillämpas), så att hvarje uti civil ("borgerlig"), kriminal-, kyrko- och krigs- eller annan lag eller special-författning gifvet stadgande, **som icke med Grundlagens bud öfverensstämmer**, är ogiltigt, äfven om ett slikt stadgande icke blifvit genom särskilt förordning uttryckligen upphäfdt, hwilket upphäfwande skett i allmänhet samt en gång för alla i och med detsamma Grundlagens stadsstädes af Lagstiftande makten, hänvisa vi till hvad derom förut (fd. 6) är af oss framställt. Anmärkingen att orden "hvar och en" endast skulle afse "främlingar" (menas förmodligen: här i landet boende främmande religionsförwänder) saknar allt stöd af såväl de tydliga ordalagen, som sammanhanget i 16 §, och af den i 83 § R. gifna tolkningsregel. Äfven sjelfva "upprinnelsen" af 16 § visar omedelsligen (se fd. 13 och 14), att religionsfriheten är genom densamma utsträckt till **alla**, hwilka äro Konungen och Grundlagen med tro och hörsamhet förbundne och icke genom särskilt grundlagsbud förpligtade att bekänna statsreligionen. Hvad slutligen widkommer den anmärkning att lag-ord icke så tydas efter de "föremålen", som för dem under öfverläggningarne om deras antagande lemnas, erinra vi, att det icke blott war Constitutions-Utskottets egna ledamöter af Preste-Ståndet, som vid öfverläggningen i samma Stånd tillkännagifvo och utvecklade **Utskottets mening** med den i 16 § R. stadgade religionsfrihet, utan **Utskottet sjelf** i det svar, som detsamma afgaf i anledning af den anmärkning, hwilken mot ifrågavarande § blifvit gjord, på sätt vi redan sett, inom ifrågnnda Stånd; — och ännu står den gamla Domareregeln fast: "Domaren afte i all lag hvad **hans** uppsåt war, **som gjorde Lagen**, annars warder den misbruktad och wändes till en annan mening". Vi erinra, att Konung och Ständer godkände 16 § R. oförändrad sådan Utskottet föreslagit den.

2. Vidare har man inwändt: "att det icke är nog att en
 *) Se Ansvarhetslagen för Statsrådets Ledamöter 5 § 2 mom.

Grundlag blott antyder och framkastar en allmän och obestämmd rättsidé, utan först derigenom att den allmänna grundsatsen formuleras och bestämmes, att den ställes i förhållande till den bestående rättsordningen och fullständigt utföres i den speciella lagstiftningen, blifwer den verkliga legaliserad och under gifna förhållanden praktiskt möjlig och tillämplig". Äfwen denna anmärkning innesfattar en iering i afseende på naturen af ett grundlagsbud och detsamma's plats i den bestående rättsordningen. Det är förut ådagalagdt, att en grundlag just innehåller sådana allmänna fundamentala rättsfater, och att dessa i lagstiftningen hafwa första rummet, att på dem hwila alla andra lagar och förordningar. Och wisserligen måste det medgifwas, att enär Grundlagen sällan kan ingå i specialiteter, är det gemensligen nödigt att dessa allmänna rättsfater närmare utdras i civilo, kriminella eller förvaltningslagstiftningen; men detta innebär ingalunda ett medgifswande att grundlagsbudet får stå som en död bokstaf intill dess en sådan särskilt lag hinner utfärdas. Under tiden kan wist i förekommande fall willrådighet uppstå huru grundlagsbudet skall tillämpas; men hwarje annan lag, som med detta bud icke öfwerensstämmer, är ogiltig. Sfall t. ex. en Grundlag innehåller den allmänna sats att "Tryckfrihed bör finde Sted", så wore wisserligen en särskilt Lag om tryckpressens bruk af behofwet påkallad för att närmare formulera denna grundsats, men deraf följer ingalunda att rättsfatsen är praktiskt otillämplig intill dess en sådan lag utkommer.

3. Att den i R:8 16 § uttryckta inskränkning: "iäwidt han derigenom icke åstadkommer allmän förargelse", rörer "stats-kyrkan eller staten såsom kyrka" och är liktydig med: "att upptänka och tillika utspida willfarande meningar eller bruka anstötliga ord sått emot den rena ewangeliska läran". Wi hafwa förut wisa, att inskränknigen måste i en statens grundlag betraktas från dennes och ej från kyrkans synpunkt, samt framställt hwad det är att i staten åstadkomma en allmän förargelse. Förflyttar man (utan allt skäl) detta begrepp in på stats-kyrkans område, så blir 16 §:s stadgande om religionsfrihet snart jagdt utan betydelse.

4. En ännu grundläsare anmärkning är den, att orden "sin (desh) religion" i 16 § skulle endast afse den religion, i hwilken undersåten är uppfödd, så att om han wid mognare år (äfwen med det redligaste uppfåt och en efter allwarligt begrundande fattad öfwerlygelse) till annan religionslära öfwerginge, skulle denna senare icke kunna kallas för "hans" religion, och han wid utöfningen af densamma icke hafwa att påräkna sin Konungs skydd. Men att så förwändt tyda orden "sin religion", dertill lemnar hwarken den grammatiska eller logiska tolkningsmetoden materialier. Alltminst är den förenlig med den mening lagstiftarne sjelfwe, enligt hwad wi häröfwan wisa, tydligen uttalat wid lagens stiftande. Den skulle desutom, fullt genomförd, leda till den orimlighet att t. ex. om en i Reformerta läran uppfödd Swenskt undersåte wid mognare år öfwerginge till den Lutheriska, skulle (hwad wäl ingen lärer wilsa påstå) sådant icke strafflöst få ske, eller han hafwa att påräkna Statsmaktens skydd

för en fri utöfning af den religion, till hwilken han sålunda öfswergått. Wi upprepa här hwad wi förut yttrat: att det samwetswång Konungen utöfwade (ware sig inom regerings-, lagstiftnings- eller lagstipnings-området), ifall han, utan affeende på den i Grundlagen stadgade religionsfrihet, med ett af de swåraste straff lät undersåten utgälla ett öfswergående till den religionslära, hwilken med dennes innersta öfswertygelse står i harmoni, skulle wara lika förhålligt, som om Konungen anbefallde eller annorledes förmädde undersåten att med munnen bekänna en annan religion, än denne i sitt hjerta hyllar. —

Daktadt således, ehwad man endast grammatikaliskt analyserar stadgandet i 16 § R. F. angående religionsfrihet, eller man tillika ser på lagstiftarens tydligen uttalade mening i detta affeende när Regeringsformen antogs som Grundlag, denna § skäligen icke kan tolkas annorlunda än i den riktning wi här öfwan framställt, — hwad kan wara orsaken dertill att icke speciellt någon uttrycklig **ändring** bestids wid 1809-års riksdag, eller sedermera, i Måhgerningsbalkens 1 cap. 3 och 4 §§ samt i de angående religionssammonkomster dittills gällande äldre föreskrifter? Tydligen bör orsaken härtill sökas i den reaktion, hwilken genast efter Regeringsformens antagande, och Hertig Carls uppstigande på thronen, inträdde mot de mera liberala tänkesätt, som lifwade wännerna af det nya statsrådet, och hwilken länge fortför. Representationsreformens uteblifwande, sättet hwarpå de anmärkingar behandlades, hwilka af Riks-Stånden blefwo uttalade wid Regeringsformens antagande, Tryckfrihetsförordningens förändrande år 1812 o. s. w. lemna prof på denna reaktion. Till och med i den Tryckfrihetsförordning, som är daterad d. 9. Mars 1810, återopade man 1 cap. 4 § Måhgerningsbalken såsom ännu gällande, fastän naturligtwis detta ej kunnat hindra en modifikation af samma § i enlighet med 16 § R. F. Men då en sådan modifikation icke heller sedermera blifwit genom särskilt och uttrycklig lag stadgad, hwarken hwad sstämunda lagrum beträffar eller af 3 § i samma capitel eller af 7 cap. 4 § Ridsbalken ¹⁰⁾, eller af det s. k. konventikelsplakatet ¹¹⁾, eller af 1781-års

¹⁰⁾ Denna lyder sålunda: "Warder någon för affall från vår rätta ewangeliska tro och lära förwit riket, eller träder Swensk man utrikes till willsfarande lära, den må ej sedan arf i Sverige taga, utan falle det andra den dödes nästa arfvingar till, der han ej låter sig rätta och kommer på Konungens nåd åter inom fem år ifrån det han riket förwitst eller utländes affall gjorde; dock hafwe ej rätt till den ranta, som förut uppburen är."

¹¹⁾ Särdeles märkelig är dock Kongl. Maj:ts följande till Des Befallningshafwande i Westerbottens län afslåta Rådiga skrifselse: "CARL JOHAN etc. etc. Wår ynnest etc. Sedan 3 uti underd. skrifselse af den 30 Juni 1820, med anledning af hwad Wårt Rådiga Bref till Eder af den 20 Jan. samma år innefattar i affeende på det i Stället för socken warande s. k. Påsare-Sällskapet, i underd. anmält, att en samling af nämnde Sällskap anträdde d. 18 Juni 1820 i Kyrkostaden under det Ottesången förrättades, och att Söndagen den 25 i samma månad Läsarne, i hållet för att bewisfa den allmänna Gudstjensten i kyrkan, hållit enkelta andaktsöfningar hos en bonde i R:s by, der flere, med förbisarande af kyrkan, sig inställt; hwarefter — — 3 tillkännagifwit, att under Ottesången å Fjerde Böndagen den 23 Sept. f.

ofta återopade Kongl. Kungörelse, ej heller någon annan författning blifwit utfärdad angående dem som bekänna sig till kristna religionen utan att wara medlemmar af statskyrkan, så hafwa deras domstolarne dragit den, enligt vår ofwan motiverade mening, falska slufsats: att stadgandet i 16 § R. om religionsfrihet icke innebär någon ändring i den äldre lagstiftningen i detta ämne, — en åsigt, hwilken numera i praxis tyckes wara den allmänaste, ehuru många röster uttalat sig mot densamma. — Wid innewarande riksdag synes det wara Regeringens åsigt, i hwad på den ankommer, att genom en fullständig Diöfenter-Lag göra Grundlagens bud i detta ämne till en sanning.

å. och å Första Bändagen den 11 Mars 1821, Läsarne warit till enskild andakts förättande samlade i kyrkostuwan inwid kyrkan, i sammanhang hwar med Wår f. k. Justitiekansler anmält, att Dom-Capittlet utt Pernöfsand — tillkännagifwit, dels att Stråddaren N. N., efter det hans barn blifwit wederböriligen döpt, företagit sig att samma barn sedermera hemma hos sig efter det gamla formuläret omböpa, och dels att de f. k. Nya Läsarne fortfara att ifra emot presbyterkapets lärosätt, samt den Nya Psalmboken och Catechesen; äfvensom att Dom-Capittlet sedermera utt frifwelse den 7 Nov. gifwit wid handen, huruledes Pastorn i A. inberättat, att en Bonde —, hwilken gjort sig känd såsom medlem af det f. k. Läsare-Sällskapet, icke allenast wägrat att låta sitt barn böpas efter det i Nya Handboken föreskrifne formulär, utan oå warit nog djers att stels förwäita barnets dop; Så hafwe Wi låtit detta ärende hos Ds i Nådigt öfwerwägande komma. Och hafwe Wi, som icke wilje, att Läsare-Sällskapet skall för sin öfwerlygelse förföljas, men igenom faderliga råd och förmaningar upplysas och rättas, samt allwarligen förbehållas sin förbindelse att icke söka församlingens öfrige inwånare i deras gudstjenst, eller undanbraga sig de pligter, samhällsordningen och den antagna trosbekännelsen föreskrifwa, härmed welat förskändiga Eder om denna Wår Nådiga åsigt, samt anbefalla Eder förbehålla de f. k. Läsarne, att den frihet till enskilda sammankomster och andaktsöfningar, som blifwit dem i Nåder bewiljad, warit en följd blott af Wår Nådiga benågenhet att icke wilja tvinga någons öfwerlygelse eller samwete, och af Wår förhoppning och förwäntan, att mistag och willkavelser med tiden, samt genom en bättre insigt och tilltagande funskap i den sanna Evangeliska läran, skulle efter hand rättas och förswinna; — att de (Läsarne) böra i tyfhet underkasta sig de trosfäror, deras Fäder bekänt, samt de af Lagarne och samhällsordningen stadfästade andaktsöfningar: och i fall de wilja derutofwer samla sig till widare underwising eller enskild uppbyggelse, bör sådant ske på de tider och ställen då allmän Gudstjenst icke är förhand. I följd häraf wilja Wi, att de f. k. Läsarne böra ytterligare allwarligen erinras att icke under allmän Gudstjenst hålla sina sammankomster, utan då begifwa sig i kyrkan och med församlingen deltaga i den allmänna andaktsöfningen; samt att de af samma skäl, wid dop och salighetsmedlens bruk, böra underkasta sig den ritual, som uppå Rikens Ständers begäran och med deras enhälliga bifall blifwit af Kongl. Maj:it antagen och påbuden. — Wi förmöde, att desse och dylike föreskänningar, med tålmod och foglighet framskälde och ofta förnyade, skola, enär de underhödjade, af ett redligt och aktningewärdt förhållande hos Lärare och Presbyterkap, efter hand göra tillräckligt intryck och winna allmänt förtroende, samt wilje för det närwarande icke widtaga strängare åtgärder; men dersel, det påskadt, Läsarne skulle fortfara att hålla sine sammankomster under Gudstjensten, egen I att widtaga tjenliga anskalter till deras åttillfande. Wi befalle etc. etc. Stockholms Stott den 9 Jan. 1822."

